

rılmıştır (İbn Sa'd, II, 147; Taberî, II, 164). Bu hadisenin Mekke'nin fethi için Medine'den hareket edildikten dört veya beş gece sonra vuku bulduğu, Resûl-i Ekrem'in Menât Mâbedi'ni yıkmak üzere Ali b. Ebû Tâlib'i gönderdiği, onun da mâbedi yıkıp oradan aldıklarını Resûlullah'a getirdiği, içlerinde Gassân Kralı Hâris b. Ebû Şemir el-Gassânî'ye ait "mihzem" ve "resûb" adında iki kılıcın da olduğu ve Hz. Peygamber'in bu kılıçları Hz. Ali'ye verdiği de rivayet edilmiştir. Fakat aynı kaynaklar, bu kılıçların Tay kabilesinin putu olan Fûls (Fils veya Fels) Mâbedi'nde bulunduğu da nakletmektedir (İbnü'l-Kelbî, s. 30; Yâkût, V, 205). Bir rivayette ise putu yıkmaya Ebû Süfyân b. Harb'in gönderildiği belirtilir (İbn Hişâm, I, 90).

Hadislerde, ensarin müslüman olmanın önce Menât putuna Müşellel'de ibadet ettiği ve bunun için ihrama girdiği, müslüman olduktan sonra ise Safâ ile Merve arasındaki sa'y konusunda şüpheye düştüğü için Bakara sûresinin 158. âyetinin indirildiği bildirilmektedir (Buhârî, "Hac", 79; "Umre", 10; "Tefsîr", 2/21; Müslim, "Hac", 260, 261, 263).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "mny" md.; *Tâcû'l-'arûs*, "mny" md.; Mustafavî, *et-Tahkîk*, XI, 188; Buhârî, "Hac", 79, "Umre", 10, "Tefsîr", 2/21; Müslim, "Hac", 260, 261, 263; İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı: Kitâb al-Asnâm* (trc. Beyza Düşün-gen), Ankara 1969, s. 29-30; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut, ts. (Dârü'l-fîkr), I, 90; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 146-147; Ya'kübî, *Târîh*, I, 255; Taberî, *Târîh*, Beyrut 1987, II, 164; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Riyad 1998, V, 643; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, V, 204-205; J. Wellhausen, *Reste arabischen Heidentums*, Berlin 1897, s. 28; M. Lidzbarski, *Handbuch der Nordsemitischen Epigraphik*, Weimar 1898, I-II, 313; C. Bezold, *Babylonisch-assyrisches Glossar*, Heidelberg 1926, s. 176; W. Gesenius - Fr. Buhl, *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über des Alte Testament*, Berlin 1949, s. 43 vd.; J. B. Pritchard, *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*, Princeton 1950, s. 250; A. van Branden, *Les inscriptions thamoudéennes*, Louvain 1950, s. 110; J. Starky, *Palmyre*, Paris 1952, s. 103; J. Bottero, "Les divinités sémitiques anciennes en Mesopotamie", *Le antiche divinità semetiche* (ed. S. Moscatti), Roma 1958, s. 30; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 246-250; F. V. Winnett, "The Daughters of Allah", *MW*, XXX (1940), s. 113-130; J. Gray, "Meni", *IDB*, III, 350; T. Fahd, "Manât", *EI²* (Fr.), VI, 358.

TEVFIK FEHD

MENÂZİR

(bk. İLM-i MENÂZİR).

MENÂZİRÜ'İ-AVÂLİM

(مناظر العوالم)

Âşık Mehmed'in

(ö. 1006/1598'den sonra)

coğrafi, kozmografik ve topografik eseri
(bk. ÂŞIK MEHMED).

MENÂZİLÜ'S-SÂİRİN

(منازل السائرین)

Hâce Abdullah-ı Herevî'nin

(ö. 481/1089)

tasavvuf makamlarına dair eseri.

Sûfî müelliflerin bir kısmı tasavvufî hal ve makamları bir veya birkaç cümle ile anlatırken bazıları bu konuda müstakil eserler kaleme almışlardır. Abdullah-ı Herevî'nin 100 temel tasavvuf terimini açıklayan *Menâzilü's-sâ'irîn*'i bu ikinci gruptandır. Eser, Herevî'nin daha önce Farsça kaleme aldığı *Şad Meydân* adlı kitabının (nşr. Revân Ferhâdî, Tahran 1361 hş.) genişletilmiş şeklidir.

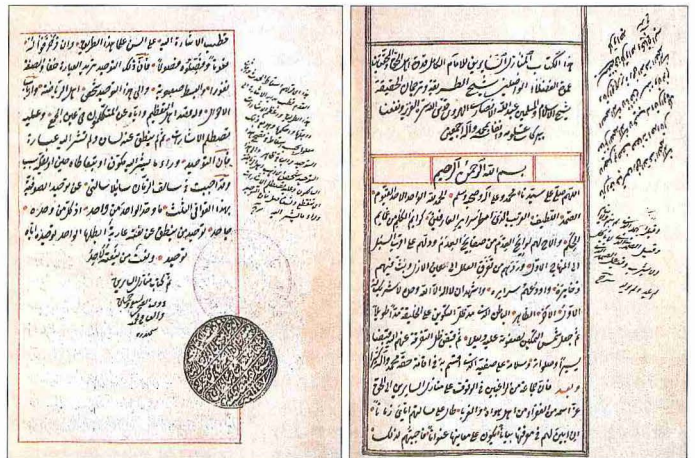
Eserin mukaddimesinde Herevî, Cibrîl hadisinde yer alan (Buhârî, "Tefsîr", 31/2, "İmân", 37; Müslim, "İmân", 1) ve "Allah'a onu görür gibi ibadet etme" diye tarif edilen ihсан konusuna dikkat çektiikten sonra kitabın bir anlamda bu hadisin şerhi olduğunu ifade etmiş, ayrıca dinin emirlerini ihlâsla yerine getirme, sünnete bağlılık, haramlardan uzak durma, yaratıklara şefkat gösterme, insanlara öğüt verme, vakti iyi değerlendirme gibi konulara titizlikle uyulmasını istemiştir. Eser "bidâyet, evbâb, muamelât, ah-lâk, usul, edviye, ahval, velâyet, hakikat, nihayet" başlıklı on bölüme ve her bölüm on altı bölüme ayrılmış, böylece 100 terimin açıklaması yapılmıştır. Her terimin bir âyetle veya âyetin bir bölümüyle ilişki-

lendirilmesine özel bir gayret gösterilen eserde hadisler delil olarak kullanılmamış, sûfîlerin görüş ve yorumlarına da yer verilmemiştir. Müellif havf, istikamet, hikmet, muhabbet, tevhid gibi terimlere âyetlerden kolayca örnek bulurken tecrid, vecd, edep gibi Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmeyen terimlere dair örneklerin seçiminde zaman zaman zorlanmış ve yorumlara başvurmuştur. İlk defa Herevî tarafından yapılan bu onlu ve yüzlü tasnifte anlam ve kavram itibarıyla birbirine yakın terimler bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Sahv dışındaki doksan dokuz terim üç farklı şekilde yorumlanmış; ilk yorum tasavvufî hayatın içinde olmayanlar, ikinci yorum sâlikler, üçüncü yorum muhakkik sûfîler için yapılmıştır. Bazan bu üç aşamalı yorum tövbe teriminde olduğu gibi beşli bir şekil almıştır.

Terimlerin çok kısa ve çarpıcı ifadelerle ve secili bir üslûpla açıklanması *Menâzilü's-sâ'irîn*'in ezberlenmesini kolaylaştırmışsa da sanatlı ifadeler yer yer metnin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Eserin birçok kişi tarafından şerhedilmesinin bir sebebi de budur. Muhtelif şerhleri yapılan eser sûfî çevrelerin dışında da ilgi görmüştür. Bunun başlıca sebebi, Herevî'nin tasavvufî düşünceleri dile getirirken ihtiyatlı bir dil kullanması ve tartışmalı konulara girmemesi, diğer bir sebebi de eserin Selefîyye'nin önde gelen isimlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye tarafından şerhedilmesidir. Ancak İbn Teymiyye *Menâzilü's-sâ'irîn*'e talebesi kadar müsamahalı bakmamış, eseri zaman zaman eleştirmiş, hatta Herevî'nin tevhidi açıklarken Hulûliyye'ye kaydığını ifade etmiştir (*Mecmû'u fetâvâ*, V, 126).

Menâzilü's-sâ'irîn ilk defa 1910'da Kahire'de basılmış, eseri ayrıca Serge de Laugier de Beaurcueil, edisyona kritiğini

Abdullah-ı Herevî'nin *Menâzilü's-sâ'irîn* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1104)

yaparak Fransızca tercümesi ve geniş bir incelemeyle birlikte *Les étapes des itinérants vers Dieu* adıyla yayımlanmıştır (Kahire 1962). Daha sonra İbrâhim Atve Avad (Kahire 1977) ve A. G. Revân Ferhâdî tarafından da (Tahran 1361 hş./1982) neşredilmiştir.

Eserin ilk şârihlerinden Affüddin et-Tilimsânî âyetlerin yanı sıra elli kadar hadise yer vermiştir. Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Şiblî, Gazzâlî, Kuşeyrî, Nifferî gibi sûflerin görüşlerinden de istifade eden Tilimsânî, Hallâc-ı Mansûr'u "şatah-ı fâhiş sahibi" ifadesiyle eleştirmiştir (*Şerhu Menâzili's-sâ'irîn*, II, 179, 375). Abdürrezzâk el-Kâşânî *Menâzil*'i vahdet-i vücûd bağlamında şerhetmiştir (nşr. Ali Şivânî, Tahran 1373 hş.). İbn Kayyim el-Cevziyye kitabı *Medâricü's-sâlikîn* adıyla genişçe şerhederken (Kahire 1983) vahdet-i vücûd ile ilgili yorumlara girmemiş ve zaman zaman Herevî'yi tenkit etmiştir. Ebû Muhammed Kaysî *Medâricü's-sâlikîn*'e ta'lik yazmış, Âişe bint Yûsuf ed-Dimaşkı da *el-İşârâtü'l-hafiyeye fi'l-menâzili'l-aliyye* adıyla eseri ihtisar etmiştir. *Medâricü's-sâlikîn*'in Türkçe tercümesi de yayımlanmıştır (trc. Ali Ataç – Adil Bebek v.dğr., İstanbul 1990).

Serge de Laugier de Beaurecueil, Mahmûd b. Hüseyin el-Firkâvî şerhinin edisyon kritiğini yapmış (Kahire 1953), ardından bu metni müellifin *Şad Meydân* ve *'İelü'l-makâmât* adlı kitaplarıyla birlikte Fransızca'ya çevirerek *Chemîn de Dieu* adıyla yayımlanmıştır (Paris 1985). Seddüddin Abdülmütî el-İskenderî'nin şerhinin edisyon kritiği de aynı araştırmacı tarafından yapılmıştır (Kahire 1954).

Eser ayrıca Ahmed b. İbrâhim el-Vâsıtî, Mahmûd b. Muhammed Dergezinî, Cemâleddin Yûsuf-ı Fârisî, Şemseddîn-i Tâbedekânî, Şemseddin Muhammed-i Tüsterî, Abdülganî-i Tilimsânî, Zeynüddin Cârullah, Abdullah el-Münâvî tarafından Arapça, Şîr Muhammed tarafından Farsça olarak şerhedilmiştir (Brockelmann, I, 774). Kitabı son olarak Mahmûd Ebû'l-Feyz el-Menüfî *et-Temkin fi şerhi Menâzili's-sâ'irîn* adıyla şerhetmiştir (Kahire 1969).

Menâzilü's-sâ'irîn'i Nûreddinzâde Muslihuddin Mustafa *Şerh-i Menâzil* (İÜ Ktp., TY, nr. 3689), Mehmed Fikrî Kirîmî *Âb-ı Hayât* (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 473) adıyla Türkçe'ye çevirip şerhetmiştir. İsmâil Rusûhî Ankaravî'nin *Minhâcü'l-fukarâ* adlı eseri (İstanbul 1286) geniş ölçüde *Menâzilü's-sâ'irîn*'in tercüme ve şerhidir.

Ahmed Bîcan'ın *Kitâbü'l-Muntehâ'sının* beşinci bölümü de *Menâzilü's-sâ'irîn*'in Türkçe tercümesidir. Gümüştanevî, *Câmi'u'l-usûl*'ünde *Menâzilü's-sâ'irîn*'deki 100 terimden her birinin on tecellisini göstererek menzil sayısını 1000'e çıkarmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tefsîr", 31/2, "İmân", 37; Müslim, "İmân", 1; Hâce Abdullah-ı Herevî, *Menâzilü's-sâ'irîn* (nşr. S. de Laugier de Beaurecueil), Kahire 1962, ayrıca bk. neşredenin girişi; Affüddin et-Tilimsânî, *Şerhu Menâzili's-sâ'irîn* (nşr. Abdülhâfız Mansûr), Tunus 1989, II, 179, 375; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, V, 126; XIII, 229; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 774; Mustafa Kara, "Tasavvuf Kitâbiyatında Makamların Sayılarıyla Tasnifi ve Usûl-ü Aşere Geleneği", *Fikir ve Sanatta Hareket*, sy. 173-174, İstanbul 1980, s. 10-14; Nihat Azamat, "Câmiu'l-usûl", *DİA*, VII, 134-135.

ERHAN YETİK

MENBİC

(منبج)

Kuzey Suriye'de tarihî bir şehir.

Türkiye'den kaynağını alarak Fırat'a kavuşan Sacur çayının güneyinde Halep'i Urfa'ya bağlayan önemli bir ticaret yolunun üstündedir. Eski adı Bambyke (Süryânîce Mabbug) veya Hierapolis olan şehrin tarihi Asurlular devrine kadar uzanır. Fırat nehri üzerindeki geçitleri kontrol eden bir mevkiye yerimli bir ovada kurulan Menbic Ortaçağ'da meyve ağaçlarıyla çevriliydi ve "bombassino" (bombagio) denen pamuklu kumaş dokumacılığı ile tanınmıştı. Hıristiyanlığın doğuşundan önce putperestliğin önemli bir merkezi olan şehirde Hıristiyanlığın kabulünden sonra yeni dinin kutsal emanetlerine karşı duyulan hayranlık putperestliğin yerini almış ve pek çok dindar kişiyi buraya çekmiştir.

Menbic, Bizans döneminde monofizitlerin bir merkezi ve doğuya düzenlenen askerî seferlerde ordunun toplanma yeri oldu. V. yüzyılda burada yaşayan din adamı Philoxenus İncil'i Süryânîce'ye çevirdi. 531'de Sâsânî Hükümdarı Kubâd'ın (Kavaz) işgal ettiği şehri Bizanslı Kumandan Belisarius geri aldı. 540'ta Sâsânîler ile Bizans arasında "ebedî sulh" yapılmasına rağmen Sâsânî hükümdarı tekrar şehre hücum etti. Bir âteşkede yaptırarak buraya Manbic adını verdi. Daha sonra bu isim Arapça'da Menbic'e dönüşmüştür. VII. yüzyılda Sâsânîler'in Suriye, Filistin ve Mısır topraklarına saldırması üzerine Bizans İmparatoru Herakleios bir sefer

düzenleyerek elden çıkan bölgeleri ve bu arada Menbic'i geri aldı (630).

İslâm fütuhâtı döneminde 16 (637) yılında İyâz b. Ganm, Menbic önüne gelince halk şehri kendiliğinden teslim etti ve anlaşma yaptı. Emevîler zamanında Yezîd b. Muâviye veya babası Kinnesrîn idarî birimini (cünd) kurunca Antakya, Menbic ve çevresini de buraya bağladı. 131 (748) yılındaki depremde Ya'kûbî kilisesi çöktü ve pek çok kişi öldü. 170'te (786) Abbâsî Halifesi Hârûnürreşîd Menbic'i Kinnesrîn cündünden ayırarak Bizans'a yapacağı seferler için yeni tesis ettiği Avâsım bölgesinin merkezi haline getirdi. Halife Emîn, Menbic'de birçok bina inşa ettirdi ve Bizans'a karşı yaz seferlerini buradan başlattı.

264'te (878) Ahmed b. Tolun Suriye'yi istilâ edince Menbic'i de hâkimiyeti altına aldı. Şehir IV. (X.) yüzyılda Hamdânîler'in eline geçti. Hamdânîler'in Halep emîri Seyfûddeve buraya amcazadesi şair Ebû Firâs'ı vali tayin etti (336/947). Bizans Kumandanı Nikephoros Phokas 962'de Suriye üzerine yürüdüğünde Menbic önüne geldi ve Ebû Firâs'ı esir aldı. Ertesi yıl imparator olan Nikephoros Phokas 966'da tekrar Menbic önüne geldi; şehirde saklanan ve üzerinde Hz. İsâ'nın tasviri bulunan kutsal kiremidi (keramidion) aldı. 974 yılında İmparator İoannes Çimiskes Menbic'i zaptetti ve Hz. İsâ'nın nalinleri ile Hz. Yahyâ'nın kanlı saçlarını alarak İstanbul'a götürdü.

415 (1024) yılında Mirdâsiler'den Sâlih Menbic'i ele geçirdi. Mirdâsiler'den Reşîdüddeve Mahmûd ile amcası Rakka hâkimi Ebû Düâbe Atıyye arasında Ramazan 457'de (Ağustos 1065) yapılan anlaşma uyarınca şehir Atıyye'nin idaresine bırakıldı. 1069'da Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes, Selçuklu akınlarına karşı doğuya yaptığı seferde Umur Tekin adlı bir Türk emîrinin savunduğu stratejik öneme sahip Menbic'i aldı, kalesini güçlendirdi, böylece Antakya ile Urfa arasındaki bağlantıyı sağladı. İmparator Malazgirt Savaşı'nda yenilince (463/1071) şehri Sultan Alparslan'a devretmek zorunda kaldı. 468 (1075-76) yılından itibaren Selçuklu emîrleri tarafından yönetilen Menbic 477'de (1084) Ukaylî Emîri Müslim b. Kureys'in hâkimiyetine girdi. 479'da (1086) Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah Menbic'in idaresini Kasîmüddeve Aksungur'a verdi. Sultanın 485 (1092) yılında vefatından sonra şehrin idaresi Aksungur'ın öldüren Suriye Selçuklu Hükümdarı Tutuş'un eline geçti (487/1094). Urfa